

A photograph of two children jumping over a blue metal fence. On the left, a girl with long blonde hair is wearing a yellow hoodie with 'STADIUM TOUR' and 'BIFF' printed on it, and blue overalls. On the right, a girl with long dark hair is wearing a red long-sleeved shirt and blue jeans. They are both in mid-air, having just cleared the fence. The background shows a brick building and green trees. A large orange circle is overlaid on the bottom left of the image, containing white text. A green curved shape is at the bottom of the page.

Locatie in beeld.
Pedagogisch werkplan
van onze locatie
buitenschoolse opvang
(bso)
2024



Inhoud:

Inleiding.

- Pedagogisch Kompas in het kort

Nuttige informatie: van dagindeling tot basisgroepen.

- Eigenheid van onze locatie
- Onze locatie
- Basisgroepen
- Beroepskracht-kindratio (BKR)
- Beroepskrachten in opleiding, stagiairs en vrijwilligers

Opvoeden doen we samen.

Met ouders

- Kennismaken en wennen
- De mentor
- Elkaar informeren
- Samenwerken voor de ontwikkeling van kinderen

Door groepsmanagement

- Gedifferentieerd werken
- Teamwerk
- Samen kinderen volgen
- Naar een volgende groep
- Signaleren van bijzonderheden
- Pedagogisch beleid en praktijk evalueren en borgen
- Pedagogische kwaliteit – onze focus voor het komende jaar

Met andere organisaties

- Samenwerken met het onderwijs
- Samenwerken met andere organisaties

In een rijke uitdagende omgeving.

- Verschillende soorten bso's
- Indeling van de ruimte
- Inrichting van de hoeken en plekken
- Geordend materiaal
- Buitenruimte

Met ruimte voor initiatief.

- Vrij spel en uitnodigende activiteiten
- Eten en drinken





- De overgang van school naar bso
- Vakantieopvang en opvang op schoolvrije dagen

Altijd in dialoog.

- Sensitieve responsiviteit
- Respect voor autonomie
- Structuur bieden en leidinggeven
- Praten en uitleggen
- Ontwikkeling stimuleren
- Begeleiden van onderlinge interacties

Overige pedagogische kwaliteitseisen.

- Activiteiten waarbij de basisgroep verlaten wordt
- Extra opvang afnemen
- Omgang met de basisgroep bij activiteiten in groepen groter dan 30 kinderen
- Inzet pedagogisch beleidsmedewerker/coach

Bijlage 1. De ontwikkelingsgebieden op een rij

Bijlage 2. Activiteiten domeinen

Bijlage 3. Overzicht formulieren pedagogisch werkplan

Bijlage 4. Begrippenlijst

Bijlage 5. Gebruikte literatuur





Locatie in beeld.

Pedagogisch werkplan van onze locatie voor buitenschoolse opvang (bso)

Naam locatie: Toverburcht
Adres locatie: Meikers 3 6846 HR Arnhem
Op onze locatie is de leidinggevende: Saskia Toonen
Zij krijgt leiding van: Anneliek Schoenberger- Lamers

Waar in dit pedagogisch werkplan 'ouders' staat, kan ouder(s)/verzorger(s) worden gelezen. Waar 'zij' staat, kan 'hij' of 'die' worden gelezen.

Inleiding.

Dit pedagogisch werkplan is bestemd voor iedereen die benieuwd is naar onze locatie – van ouders en verzorgers tot medewerkers van de GGD. Voor onze eigen pedagogisch professionals is het een naslagwerk. Het pedagogisch werkplan beschrijft de sfeer op onze locatie én de manier waarop we voldoen aan de wettelijke pedagogische eisen.

Het pedagogisch werkplan *Locatie in beeld* ligt in het verlengde van het *Pedagogisch Kompas*, het pedagogisch beleid van Wij zijn JONG.

Pedagogisch Kompas in het kort

Kinderen zijn ontdekkers, onderzoekers, kunstenaars, kunstmakers, wetenschappers en handarbeiders – alles is in aanleg aanwezig. En elk kind is uniek. Geboren met een eigen aard, karakter, aanleg en talenten. Het is aan ons om die te zien, om ieder kind in beeld te hebben. Wij willen alle kinderen veel verschillende ervaringen bieden waardoor ze steeds een volgende stap kunnen zetten op hun ontwikkelpad. Elke dag weer.

We leren de kinderen kennen door goed naar ze te kijken en te luisteren. Voelt het kind zich goed (welbevinden)? En is de betrokkenheid hoog? Dat zijn de vragen die ertoe doen.

De antwoorden geven ons onmiddellijk feedback over onze inzet en de interactie met de kinderen. Doen we de goede dingen? We zien het direct: welbevinden en betrokkenheid zijn de gradometers. Zowel voor een individueel kind als voor de groep.

Dagelijks stimuleren we het welbevinden en de betrokkenheid van de kinderen met vier pijlers:

- Opvoeden doen we samen
- In een rijke uitdagende omgeving
- Met ruimte voor initiatief
- Altijd in dialoog





In dit pedagogisch werkplan van de locatie lees je hoe we praktisch invulling geven aan de vier pijlers. In het pedagogisch beleid van Wij zijn JONG lees je meer over de visie erachter.

Nieuwsgierig naar ons complete pedagogisch beleid? Kijk op onze website.

Nuttige informatie: van dagindeling tot basisgroepen.

In dit hoofdstuk: een beschrijving van de locatie, de basisgroepen, de beroepskracht-kindratio en de inzet van beroepskrachten in opleiding.

Eigenheid van onze locatie

Op BSO Toverburcht werken we met kinderen in de leeftijd van 4 t/m 12 jaar.

Kinderen die lekker in hun vel zitten, ontwikkelen zich optimaal. Daaraan bijdragen vinden wij één van onze belangrijkste taken. Dit doen we door een warme sfeer te creëren, met volop persoonlijke aandacht. En minstens zo belangrijk: door uit te gaan van wat kinderen zelf kunnen, hoe klein of groot ze ook zijn. We geven uw kind de ruimte om het zelf uit te vinden en op eigen wijze op ontdekking te gaan, te klauteren, te klimmen, een keer te vallen en weer op te staan, samen lachen en vooral eens buiten de lijntjes te kleuren. Ook vinden wij het belangrijk dat kinderen samen spelen en vrienden en vriendinnetjes maken.

Onze locatie

We zijn trots op onze locatie en de samenwerking met beide scholen in ons gebouw: De Schatgraaf en De Arabesk. Door samen te werken ontstaat er een doorgaande leerlijn waarin het individuele kind optimaal gevolgd en gestimuleerd wordt in zijn of haar ontwikkeling.

Op Toverburcht bieden we VSO, BSO, vakantieopvang in de schoolvakanties, en opvang tijdens studiedagen.

Op de VSO kunnen kinderen vanaf 7.30 gebracht worden. De pedagogisch medewerkers zorgen ervoor dat de kinderen om 8.15 op school zijn door om 8.10 met de jongste kinderen naar hun klaslokalen te lopen. De oudste kinderen lopen om 8.10 zelf naar hun klaslokaal.

Vanaf 14.45 zijn de kinderen welkom op de BSO. Na eerst een moment van wat eten en drinken kunnen de kinderen vrij spelen op hun basisgroep of meedoen aan een activiteit op een andere groep. Sommige





kinderen zoeken hun vriend(in) op een andere groep op. Iedere dag bieden we vanaf 15.30-16.30 een activiteit aan aan de kinderen. Hier mogen de kinderen aan meedoen. Vanaf 16.30 is het weer vrij spelen, is er een fruitmoment en worden de eerste kinderen alweer opgehaald.

Tijdens de vakanties werken we met een vakantieprogramma, deze is te zien via een flyer die bij de basisgroepen zichtbaar wordt opgehangen. Tevens wordt deze flyer digitaal gedeeld.

Voor het buitenspelen maken wij gebruik van het schoolplein rondom het gebouw van De Salamander. Dit schoolplein biedt voor alle kinderen een speelplek. De oudste kinderen mogen in overleg soms ook spelen in het naastgelegen parkje. Samen met beide scholen zijn we aan het kijken of we het schoolplein groener en uitdagender kunnen maken. De eerste stappen zijn door ons en één van de scholen gemaakt.

Voor de BSO-groep Toverstaf hebben we een nieuwe buitenspeeltuin die gedeeld wordt met de kinderen van PW en de naast gelegen KDV-groep 2-4 jaar. Als de kinderen van Toverstaf op het 'grote plein' willen spelen gaat er een pedagogisch medewerker mee en er is toezicht.

Het is ook mogelijk dat de kinderen meedoen aan een dans, turn of judo les die in het gebouw door een externe partij aangeboden wordt. De pedagogisch medewerkers zorgen ervoor dat de betreffende kinderen bij de les komt.

Op maandag, dinsdag en donderdag huren we de gymzaal in De Salamander. Op maandag krijgen de kinderen gymles van een sportinstructeur. Op dinsdag en donderdag verzorgen we zelf een gym-bewegles. Van mei t/m oktober hebben we buiten gym-beweeg-activiteiten.

In de schoolvakanties zijn we de hele dag open van 7.30 tot 18.30. De dagindeling is anders dan in de schoolgaande weken. Kinderen verblijven zoveel als mogelijk op hun vaste basisgroep.

De kinderen van Toverstaf voegen samen met Ridders en Tvenaars. De kinderen van Rivers voegen samen met Heksenhuys en Bezemstelen en/of Draken. De basisgroep Teenz voegt samen met basisgroep Draken.

Indien nodig voegen de groepen samen en verblijven ze op de groepen Heksenhuys en Bezemstelen, dit in verband met het aantal kinderen.

Tijdens studiedagen zijn we open voor de kinderen die VSO hebben en vanaf 8.30 zijn de andere kinderen welkom. We verblijven in de groepsruimte van Heksenhuys en Bezemstelen. Indien nodig splitsen we de groepen zoals op de woensdag en vrijdag. Om 14.45 gaan alle kinderen mee met de pedagogisch medewerker naar hun eigen basisgroep.

Op Toverburcht zijn er 7 basisgroepen. De groepen zijn horizontaal ingedeeld wat betekent dat kinderen op leeftijd zijn ingedeeld. We hebben 5 groepen in de leeftijd van 4 t/m 7 jaar: maximaal 20 kindplaatsen en 2 groepen van 7 t/m 12 jaar: maximaal 24 kindplaatsen.

Op de woensdag en vrijdag hebben we 2 basisgroepen: Heksenhuys: 4 t/m 7 jaar en Draken: 7 t/m 12 jaar. De kinderen verblijven in deze lokalen er is tevens de mogelijkheid om bij elkaar te spelen mocht daar behoefte aan zijn. Indien nodig voegen de groepen samen.





De VSO bestaat uit 1 basisgroep met maximaal 22 kinderen. Kinderen van 4 t/m 12 jaar maken gelijktijdig gebruik van deze opvang. Zij maken gebruik van de groepsruimtes Heksenhuys en Bezemstelen.

Openingstijden:

VSO: maandag t/m vrijdag; 7.30- 18.15

BSO: maandag, dinsdag en donderdag; 14.45- 18.30

BSO: woensdag; 12.15-18.30 en vrijdag 12.00-18.30 voor de jongere kinderen, 14.45 voor de oudere kinderen.

Schoolvakanties: maandag t/m vrijdag; 7.30-18.30

Studiedagen: 7.30/8.30 t/m 18.30

We zijn 52 weken per jaar open.

Basisgroepen

Op onze locatie werken we met vaste groepen kinderen en een vast team van pedagogisch professionals.

De basisgroepen kennen vaste (start) momenten en herkenbare rituelen en zoveel mogelijk bekende medewerkers die de kinderen kennen. Dat zorgt voor stabiliteit en een gevoel van sociale en emotionele veiligheid bij kinderen.

Hoewel kinderen worden opgevangen in basisgroepen kunnen de kinderen gebruik maken van verschillende ruimtes. Op deze manier creëren we een uitdagende omgeving voor kinderen met een diversiteit aan materialen, spelplekken en speelkameraden. Kinderen daarmee terecht bij alle aanwezige pedagogisch professionals.

Op onze locatie hebben wij de volgende basisgroepen:

Naam groep	Leeftijd kinderen	Maximaal aantal kinderen
Heksenhuys	4 t/m 7 jaar	20
Bezemstelen	4 t/m 7 jaar	20
Tovenaars	4 t/m 7 jaar	20
Toverstaf	4 t/m 7 jaar	20
Ridders	4 t/m 7 jaar	20
Draken	7+/8 t/m 12 jaar	24
Teenz	7+/8 t/m 12 jaar	24





Naam groep op woensdag en vrijdag	Leeftijd kinderen	Maximaal aantal kinderen
Heksenhuys	4 t/m 13 jaar	20
Draken	4 t/m 13 jaar	24

Tijdens het kennismakingsgesprek vertellen we ouders met welke groepen we werken en in welke groep hun kind zit. We vertellen ook uit welke leeftijd de groep is opgebouwd.

Samenstelling en werkwijze basisgroepen

De basisgroepen worden vormgegeven op basis van de (ontwikkel) behoeften van kinderen en de talenten en expertise van pedagogisch professionals. Op onze locatie hebben wij bij de inzet van de groepsindeling de volgende overwegingen gemaakt:

- Wij plaatsen de jongste kinderen bewust bij elkaar zodat we tijdens de gezamenlijke (start) momenten deze kinderen de zorg en aandacht kunnen geven die zij nodig hebben. Dat betekent het bieden van nabijheid, veiligheid en vaste rituelen die passen bij het jonge kind.
- Wij plaatsen de oudste kinderen bewust bij elkaar waar wij gedurende het dagritme rekening kunnen blijven houden met hun behoefte aan autonomie en zelfstandigheid. Ook kunnen we de omgeving en activiteiten dan beter afstemmen op hun behoefte aan uitdaging.
- Bij de verdeling van de pedagogisch professionals over de basisgroepen streven wij ernaar om zoveel mogelijke bekende gezichten te koppelen aan vaste basisgroepen. Dit zorgt voor stabiliteit en herkenbaarheid voor kinderen. We houden daarbij een ratio aan van +/- 10 tot 12 kinderen per professional.

In bepaalde situaties maken kinderen gebruik van één tweede basisgroep of een andere locatie. Afspraken hierover worden per kind met ouders afgestemd en schriftelijk vastgelegd. Deze afspraken worden jaarlijks geëvalueerd en, zo nodig, herzien. Wanneer en welke groepen samenwerken zie je in onderstaande tabellen

Groep: Heksenhuys werkt samen met Bezemstelen/Tovenaars/Toverstaf/Ridders

Bezemstelen	Openingstijden reguliere bso	Openingstijden tijdens vakantie en studiedagen onderwijs
Maandag	Van 14.45 tot 18.30	Van 7.30 tot 18.30
Dinsdag	Van 14.45 tot 18.30	Van 7.30 tot 18.30
Woensdag	Van tot	Van tot
Donderdag	Van 14.45 tot 18.30	Van 7.30 tot 18.30
Vrijdag	Van tot	Van tot





Groep: Bezemstelen werkt samen Heksenhuys/Tovenaars/Toverstaf/Ridders

Heksenhuys	Openingstijden reguliere bso	Openingstijden tijdens vakantie en studiedagen onderwijs
Maandag	Van 14.45 tot 18.30	Van 7.30 tot 18.30
Dinsdag	Van 14.45 tot 18.30	Van 7.30 tot 18.30
Woensdag	Van tot	Van tot
Donderdag	Van 14.45 tot 18.30	Van 7.30 tot 18.30
Vrijdag	Van tot	Van tot

Groep: Tovenaars werkt samen met Heksenhuys/Bezemstelen/Ridders/Toverstaf

Toverstaf	Openingstijden reguliere bso	Openingstijden tijdens vakantie en studiedagen onderwijs
Maandag	Van 14.45 tot 18.30	Van 7.30 tot 18.30
Dinsdag	Van 14.45 tot 18.30	Van 7.30 tot 18.30
Woensdag	Van tot	Van tot
Donderdag	Van 14.45 tot 18.30	Van 7.30 tot 18.30
Vrijdag	Van tot	Van tot

Groep: Toverstaf werkt samen met Heksenhuys/Bezemstelen/Ridders/Tovenaars

Tovenaars	Openingstijden reguliere bso	Openingstijden tijdens vakantie en studiedagen onderwijs
Maandag	Van 14.45 tot 18.30	Van 7.30 tot 18.30
Dinsdag	Van 14.45 tot 18.30	Van 7.30 tot 18.30
Woensdag	Van tot	Van tot
Donderdag	Van 14.45 tot 18.30	Van 7.30 tot 18.30
Vrijdag	Van tot	Van tot

Groep Tovenaars werkt samen met Toverstaf/bezemstelen/Heksenhuys/ Ridders

Ridders	Openingstijden reguliere bso	Openingstijden tijdens vakantie en studiedagen onderwijs
Maandag	Van 14.45 tot 18.30	Van 7.30 tot 18.30
Dinsdag	Van 14.45 tot 18.30	Van 7.30 tot 18.30
Woensdag	Van tot	Van tot





Donderdag	Van 14.45	tot 18.30	Van 7.30	tot 18.30
Vrijdag	Van	tot	Van	tot

Groep: Draken werkt met Teenz

Teenz	Openingstijden reguliere bso		Openingstijden tijdens vakantie en studiedagen onderwijs	
Maandag	Van 14.45	tot 18.30	Van 7.30	tot 18.30
Dinsdag	Van 14.45	tot 18.30	Van 7.30	tot 18.30
Woensdag	Van	tot	Van	tot
Donderdag	Van 14.45	tot 18.30	Van 7.30	tot 18.30
Vrijdag	Van	tot	Van	tot

Groep: Teenz werkt met Draken

Draken	Openingstijden reguliere bso		Openingstijden tijdens vakantie en studiedagen onderwijs	
Maandag	Van 14.45	tot 18.30	Van 7.30	tot 18.30
Dinsdag	Van 14.45	tot 18.30	Van 7.30	tot 18.30
Woensdag	Van	tot	Van	tot
Donderdag	Van 14.45	tot 18.30	Van 7.30	tot 18.30
Vrijdag	Van	tot	Van	tot

Groep: Heksenhuys werkt met Draken

Draken	Openingstijden reguliere bso		Openingstijden tijdens vakantie en studiedagen onderwijs	
Maandag	Van	tot	Van	tot
Dinsdag	Van	tot	Van	tot
Woensdag	Van 12.15	tot 18.30	Van 7.30	tot 18.30
Donderdag	Van	tot	Van	tot
Vrijdag	Van 14.45	tot 18.30	Van 7.30	tot 18.30

Groep: Draken werkt met Heksenhuys

Heksenhuys	Openingstijden reguliere bso		Openingstijden tijdens vakantie en studiedagen onderwijs	
Maandag	Van	tot	Van	tot





Dinsdag	Van tot	Van tot
Woensdag	Van 12.15 tot 18.30	Van 7.30 tot 18.30
Donderdag	Van tot	Van tot
Vrijdag	Van 12.00 tot 18.30	Van 7.30 tot 18.30

Beroepskracht-kindratio (BKR)

Net als alle locaties van Wij zijn JONG werken wij volgens de BKR-rekentool van de Rijksoverheid. Daarmee berekenen we hoeveel pedagogisch professionals er minimaal aanwezig moeten zijn op een vestiging. Na de dagelijkse schooltijd en gedurende vrije middagen van de basisschool mag er maximaal een halfuur worden gewerkt met tenminste de helft van de pedagogisch professionals. Is de bso dagelijks tien uur of meer open, dan mag er per dag maximaal drie uur worden gewerkt met ten minste de helft van de pedagogisch professionals. In ons basisrooster staat hoe de inzet van pedagogisch professionals is geregeld voor de vestiging.

Onze gangbare personeelsdiensten en pauzetijden tijdens schoolvakanties en studiedagen van de basisschool zien er als volgt uit:

Diensten	Pauzetijd tussen	Pauzeduur per professional
7.30 - 17.00 uur	13.00 - 15.15 uur	30 tot 45 minuten
8.00 - 17.30 uur	13.00 - 15.15 uur	30 tot 45 minuten
8.30 - 18.00 uur	13.00 - 15.15 uur	30 tot 45 minuten
9.00 - 18.30 uur	13.00 - 15.15 uur	30 tot 45 minuten

In de volgende situaties wordt afgeweken van de BKR:

Bij openen en sluiten van de groep.

Tijdens pauzes van pedagogisch professionals, alleen in de schoolvakanties. In de reguliere schoolweken hebben de pedagogisch professionals geen pauze moment.

Hierbij gelden de volgende pedagogische afwegingen:

Er zijn minder kinderen aanwezig bij het openen en sluiten.

Op de volgende manieren blijven pedagogisch professionals aandacht besteden aan de behoeften van de kinderen:

Duidelijke taakverdeling.

Herkenbare rituelen zoals een vast dagritme, vaste eet- en drink momenten, afspraak over de speelruimten tijdens het pauze moment.

Vorbereide omgeving waarin kinderen zich prettig voelen.

Gedifferentieerd werken.

Beroepskrachten in opleiding, stagiairs en vrijwilligers





Naast onze professionals werken er regelmatig beroepskrachten in opleiding (BBL'ers), stagiairs en vrijwilligers op onze locatie. We hanteren het BBL- en stagebeleid en het vrijwilligersbeleid van Wij zijn JONG.

Beroepskrachten in opleiding (BBL'ers) en stagiairs.

Op onze locatie zijn vaak een of meer BBL'ers en stagiairs aanwezig die het vak van pedagogisch professional leren. Ze voeren verzorgings- en begeleidingstaken uit en assisteren bij activiteiten. Dat doen ze onder verantwoordelijkheid van de pedagogisch professionals. Die zijn altijd in de buurt. Naarmate de opleiding vordert, neemt de zelfstandigheid van de BBL'ers en stagiairs toe. Elke BBL'ers en stagiair heeft een interne stagebegeleider.

Een BBL'ers wordt bij ons ook ingezet als vast gezicht op de groep. Het betreft hier BBL'ers die het eerste leerjaar van de kwalificerende opleiding aantoonbaar hebben afgerond, er is sprake van schriftelijke instemming tussen de BBL'ers, de interne stagebegeleider en opleidingsbegeleider, het aantal in te zetten BBL'ers is beperkt tot een in de wet bepaald maximum aantal en naast deze persoon werkt minimaal 1 andere gekwalificeerde beroepskracht.

Vrijwilligers.

Op onze locatie assisteert een vrijwilliger op de groep of bij huishoudelijke werkzaamheden. Vrijwilligers worden begeleid door de pedagogisch professionals van de groep waar ze werken.





Opvoeden doen we samen.

De praktische invulling van de pijler 'Opvoeden doen we samen' heeft drie onderdelen: het contact met ouders, ons groepsmanagement, en de samenwerking met andere organisaties zoals basisscholen. Samen zetten we ons in voor de kinderen, zodat zij hun mogelijkheden en talenten optimaal kunnen ontwikkelen.

Opvoeden doen we samen – met ouders

In dit deel: kennismaken en wennen, de mentor, elkaar informeren en samenwerken voor de ontwikkeling van kinderen.

Kennismaken en wennen

In de eerste periode leggen we de basis van de vertrouwensrelatie tussen de ouders, het kind en de pedagogisch professionals. Het ene kind heeft meer moeite met nieuwe situaties of een nieuwe omgeving dan het andere. We besteden daarom bewust aandacht aan het wennen. Hoe eerder een kind zich veilig voelt bij ons (welbevinden), hoe sneller het betrokken kan spelen. Tijdens de kennismaking zoeken we met de ouders naar een manier van wennen die prettig is voor hun kind. In de wenperiode kijken we samen naar het welbevinden en we evalueren hoe het met hun kind gaat, zodat we eventueel iets kunnen aanpassen.

Hieronder lees je hoe we kinderen laten wennen aan de nieuwe groep:

De wenperiode ziet er als volgt uit:

Wennen is een belangrijk moment voor kinderen, ouders en pedagogisch professional. Wanneer kinderen doorstromen van het KDV naar de BSO worden er altijd één of twee wenaafspraken gemaakt, afhankelijk van de behoefte van het kind. Kinderen die naar een andere groep doorstromen gaan vooraf een aantal keer wennen op de nieuwe groep. Dit gebeurt in afstemming met de ouders. De pedagogisch professional van de huidige groep brengt het kind naar de nieuwe groep. Dit noemen we een warme overdracht. We koppelen nieuwe kinderen aan een maatje of vriendje/ vriendinnetje van school. Zij kunnen meehelpen om het nieuwe kind wegwijs te maken. Nieuwe kinderen krijgen eerst een kennismakingsgesprek op de locatie. Hierbij zijn ouders/verzorgers aanwezig en we nemen dan belangrijke informatie door die nodig is om het kind goed op te vangen. Daarna worden er wenaafspraken gemaakt en komt het kind 1 à 2 keer met ons meespelen. Het kind krijgt een rondleiding en uitleg over de (huis)regels en afspraken die we op de locatie hanteren.

De mentor

Ieder kind krijgt een mentor toegewezen. Dat is een van de pedagogisch professionals van de groep. De mentor is het eerste aanspreekpunt voor de ouders en voert ook het intakegesprek. Ze vertelt het kind en de ouders dan onder andere wat haar rol als mentor betekent. Allereerst volgt de mentor de ontwikkeling van het kind. Ze heeft aandacht voor het welbevinden en de betrokkenheid van het kind, en





nodigt de ouders uit om daarover in gesprek te gaan. Verder streeft ze naar een soepele overgang tussen thuis, de opvang en het basisonderwijs. Als de mentor langere tijd afwezig is, zorgen we voor vervanging. De nieuwe mentor licht de ouders daarover in. Als we een mentor toewijzen, kiezen we er een die voldoende aanwezig is tegelijkertijd met het kind. We houden ook rekening met het aantal kinderen waarvan een pedagogisch professional al mentor is.

Elkaar informeren

We vertellen ouders waar ze belangrijke informatie kunnen vinden. Daarnaast laten we weten wat hun kind bij ons doet en hoe het gaat. Als ouders behoefte hebben aan een gesprek of een vraag willen stellen, dan maken we daar tijd voor. Wij informeren ouders, en ouders informeren ons. Want we horen graag hoe het thuis met het kind gaat. Dankzij die informatie kunnen we beter aansluiten bij (het gedrag van) het kind. Tijdens individuele contacten stemmen we goed af op alle verschillende ouders die onze locatie bezoeken. We benaderen ook regelmatig alle ouders tegelijk als we informatie willen delen.

Breng- en haalmoment

Het breng- en haalmoment is een laagdrempelige mogelijkheid om met ouders te praten en informatie uit te wisselen over de ontwikkeling van het kind. Er is ook gelegenheid voor kinderen om uit eigen initiatief te vertellen hoe ze de middag hebben beleefd. Tijdens de uitwisseling letten we op privacy: als er andere ouders of kinderen in de buurt zijn, bespreken we geen privézaken van het kind of de ouders.

Gesprek met de mentor

Als de ouders of de mentor behoefte hebben aan een persoonlijk gesprek, dan maken wij daar graag een afspraak voor.

Samenwerken voor de ontwikkeling van kinderen

Opvoeden doen we samen met ouders. We sluiten aan op thuis, met een gezamenlijk doel: de ontwikkeling van kinderen verrijken.

We betrekken ouders bij thema's, projecten:

- We praten met ouders bij het halen en letten erop dat we iedereen regelmatig zien en spreken.
- We laten ouders foto's en filmpjes zien.
- We laten ouders gemaakte schatten zien.
- We schrijven nieuwsbrieven over onze locatie
- We plannen 1 keer per jaar oudergesprekken

Opvoeden doen we samen – door groepsmanagement.

In dit deel: gedifferentieerd werken, teamwerk, samen kinderen volgen, naar een volgende groep, signaleren van bijzonderheden, pedagogisch beleid evalueren en borgen, en pedagogische kwaliteit – onze focus voor het komende jaar.

Gedifferentieerd werken





Gedifferentieerd werken staat voor onderscheid maken en variëren. Want kinderen verschillen qua leeftijd, niveau, interesse en eigenheid. Er is ook een overeenkomst: ze zijn allemaal nieuwsgierig. Ze willen graag nieuwe dingen ontdekken en volgende stappen zetten. Door gedifferentieerd te werken, spelen we in op onderlinge verschillen en op de nieuwsgierigheid van ieder kind. In de praktijk betekent gedifferentieerd werken dat we aandacht hebben voor alle ontwikkelingsgebieden. Daar laten we onze aanpak op aansluiten. En we bieden variatie en keuze door de dag heen.

Aandacht voor alle ontwikkelingsgebieden (zie bijlage 1)

Met goed groepsmanagement zorgen we in het dagelijkse werk voor een gevarieerd aanbod. Dat aanbod sluit aan op alle ontwikkelingsgebieden, passend bij de vrije tijd van kinderen. We sluiten steeds aan bij waar de kinderen zijn qua leeftijd, ontwikkeling, interesse en eigenheid. Zo blijft hun betrokkenheid hoog.

Variatie en keuze

We bieden variatie en keuze in een rijke uitdagende omgeving (met gevarieerde hoeken en materialen), met ruimte voor initiatief (met afwisseling tussen vrij spel en activiteiten), en altijd in dialoog (met inzet van de pedagogische interactievaardigheden). In de volgende hoofdstukken lees je daar meer over.

Teamwerk

Een groep kinderen begeleiden vraagt om teamwerk. Wie doet welke taak en hoe verdelen we onze aandacht over de kinderen, binnen en buiten? Daar denken we samen over na. Regelmatig nemen we ruimte voor spelbeschikbaarheid: het rustig kijken naar het spel van kinderen of het meespelen met hun spel. Zo kijken de pedagogisch professionals dagelijks naar het welbevinden en de betrokkenheid van kinderen. Op grond daarvan verdelen ze hun aandacht en taken. In het teamoverleg maken ze daar afspraken over. Ze bekijken dan ook hoe de taak- en rolverdeling is verlopen en hoe ze de taken en rollen de komende periode gaan verdelen.

Samen kinderen volgen

Door bewust te kijken naar wat kinderen bezighoudt – Wat spelen ze? Hoe spelen ze? Hoe communiceren ze? Wat maken ze, en op welke manier? – leren we de kinderen beter kennen. We volgen hun ontwikkeling. Indien gewenst heeft de mentor met de ouders een gesprek over de ontwikkeling van hun kind. (zie 'Opvoeden doen we samen – met ouders').

Zo volgt onze locatie de kinderen in de bso:

Op onze locatie volgen we de ontwikkeling van de kinderen middels het pedagogisch kompas en welbevinden 4-12 jaar. Ieder kind heeft zijn eigen mentor. Dagelijks scannen de pedagogisch professionals de kinderen. De mentor scant het kind 1 keer per jaar via het formulier Welbevinden. Tijdens de scan observeert de mentor het kind op alle ontwikkelvlakken en vult daarna het formulier in. Dit formulier wordt aan ouders meegegeven en er is minimaal 1 keer per jaar een mogelijkheid om met de ouders een welbevinden gesprek te houden.





Naar een volgende groep

Gaat het kind naar een andere bso of naar een andere groep, dan zorgen we voor een geleidelijke overgang. We spreken wenmomenten af en de mentor draagt het kind zorgvuldig over aan de collega's van de nieuwe groep. Heeft de nieuwe groep een ander LRK-nummer, dan vraagt de mentor toestemming aan de ouders om de informatie over te dragen. Is het LRK-nummer hetzelfde, dan hoeven de ouders alleen geïnformeerd te worden (afstemming). Vervolgens neemt de mentor contact op met de mentor van de nieuwe groep. Indien gewenst plannen de oude en nieuwe mentor een persoonlijk gesprek over het kind. Bij voorkeur is daar ook een van de ouders bij.

Signaleren van bijzonderheden

We observeren en volgen de ontwikkeling van kinderen. Bijzonderheden bespreken we altijd eerst met de ouders. Signaleren we bijzonderheden, dan gaan we te werk volgens de door Wij zijn JONG beschreven interne en externe zorgstructuur. Waar nodig schakelen we interne of externe experts in of verwijzen we ouders door naar passende instanties. Zij kunnen duiden wat er aan de hand is en geven advies over het vervolg. Uiteraard gebeurt dat altijd in nauw overleg met de ouders en na hun toestemming. Kortom: we blijven zorgvuldig in contact met de ouders en – na hun toestemming – ook met de externe instanties en de eventuele basisschool. In het team evalueren we de signalering.

Bij vragen over de ontwikkeling en het gedrag van kinderen kunnen we – in overleg en afstemming met de ouders – deze medewerkers of instanties raadplegen:

Pedagogisch coach, Intern begeleider kinderopvang, Zorgcoördinator KluppluZ, Ambulante medewerker KluppluZ, Medewerker gym en beweging, Centrum voor Jeugd en Gezin.

Pedagogisch beleid en praktijk evalueren en borgen

Samen volgen we dagelijks **het welbevinden en de betrokkenheid** van kinderen in samenhang met hun ontwikkeling. Daarbij gebruiken we het kindvolgsysteem. Zitten de kinderen goed in hun vel, zijn ze ontspannen en voelen ze zich veilig? Dan zit het goed met het welbevinden. Doen de kinderen tijdens het spelen en de activiteiten nieuwe ervaringen op? Zijn ze geboeid en gefascineerd door de activiteit? Zit er uitdaging in het spel of activiteit? Dan is ook de betrokkenheid hoog.

In *het Pedagogisch Kompas*, het pedagogisch beleid van Wij zijn JONG, staat uitvoerig beschreven hoe **welbevinden en betrokkenheid** voor ons de belangrijkste toetsstenen zijn om de ontwikkeling van kinderen te beoordelen. De mate van welbevinden en betrokkenheid daagt ons uit om de pedagogische kwaliteit voortdurend aandacht te geven. Daarbij nemen we steeds de vier pijlers onder de loep om onze aanpak te verbeteren:

Opvoeden doen we samen – Kunnen we onze samenwerking verbeteren? Met ouders, met elkaar en met andere organisaties?

In een rijke uitdagende omgeving – Hoe rijk en uitdagend is ons aanbod?

Met ruimte voor initiatief – Bieden we voldoende keuzevrijheid? Is het dagritme afgestemd op ruimte voor initiatieven van kinderen? Zijn onze activiteiten/spelimpulsen passend en verrijkend?





Altijd in dialoog – Weten we wat kinderen beweegt, wat kinderen bezighoudt en hoe we aansluiten bij hun behoeften en belevingswereld?

Aan welbevinden en betrokkenheid zien we hoe het gaat met een kind én met onze pedagogische kwaliteit. Jaarlijks monitoren en meten we die, zodat we zicht houden op wat we kunnen aanpakken. De jaarlijkse cyclus waarmee we onze pedagogische kwaliteit borgen bestaat uit deze fasen:

- De pedagogische praktijk evalueren.
- Vanuit die evaluatie pedagogische doelen bepalen.
- Werken aan de pedagogische doelen met acties die de vier pijlers versterken (via werkoverleg, coaching en/of scholing/training).
- Het effect van onze aanpak beoordelen door te kijken naar het welbevinden en de betrokkenheid van kinderen.

De pedagogische praktijk en beleid monitoren en evalueren we met de volgende instrumenten:

Pedagogische praktijk in beeld, de Pedagogische Scan.

Scannen; de pedagogisch professionals kijken naar welbevinden en betrokkenheid met behulp van de 5-puntenschaal en verzamelen zo informatie over de ontwikkeling van het kind en over mogelijk te zetten stappen om welbevinden en betrokkenheid.

Pedagogische kwaliteit – onze focus voor het komende jaar

In 2024 legt onze locatie de focus op onderstaande pedagogische doelen. De doelen kunnen enigszins verschillen per team/groep.

- We gaan de afrondende fases in van de doelen over 2023, kind inspraak en digitale wijsheid
- Boekstart gaan we verder ontwikkelen
- Het creëren van een rijke uitdagende omgeving: kindgericht een ruimte indelen; hoe doe je dat en wat is daarbij van belang (waar hou je rekening mee)

Wij bereiken de doelen met scholing/training, coaching en teamoverleg.





Opvoeden doen we samen – met andere organisaties.

In dit deel: de doorgaande lijn met het onderwijs en samenwerken met andere organisaties.

Samenwerken met het onderwijs

Hieronder lees je met welke scholen voor basisonderwijs we samenwerken en de manier waarop we dat doen.

Naam basisschool	Samenwerking
De Arabesk	We hebben regelmatig afstemming met de directeur - Komend jaar gaan we verder met boekstart op school en de bso - We delen 2 lokalen voor bso, voor schoolgaande weken en vakantie periode - We hebben een warme overdracht voor 4-jarigen.
De Schatgraaf	We hebben regelmatig afstemming met de directeur - Komend jaar gaan we verder met boekstart op school en bso - We delen 2 lokalen voor bso, in de schoolgaande weken - We hebben een warme overdracht voor 4-jarigen

Samenwerken met andere organisaties

Onze locatie werkt samen met:

- KluppluZ
- Centrum Jeugd en Gezin
- Logopedie
- Bibliotheek
- Samenwerkingsverband
- Cultuur
- Sportbedrijf Arnhem

In een rijke uitdagende omgeving.

In dit hoofdstuk: indeling van de ruimte, inrichting van de hoeken en plekken, geordend materiaal, buitenruimte.





Verskillende soorten bso's

Alle bso's zijn anders. Sommige zijn zelfstandig, andere delen de ruimte met een peuterwerkgroep of een basisschool. Op iedere bso denken de pedagogisch professionals creatief na over de best mogelijke invulling van de rijke uitdagende omgeving. De belangrijkste uitgangspunten staan in de volgende alinea's.

De algemene indeling van onze bso ziet er zo uit:

BSO Toverburcht heeft 5 jongste groepen, zij maken gebruik van 5 groepsruimtes. Deze groepsruimtes liggen verspreid van elkaar. De groepsruimtes van Heksenhuys en Bezemstelen liggen naast elkaar en zijn van Skar. Tevens maken we gebruik van een technieklokaal, gelegen achter de groepsruimte van de basisgroep Draken deze ruimte is van Skar. De groepsruimte van de Toverstaf wordt gedeeld met peuterwerk en is gelegen in het lokaal naast de groep Uilen op het KDV. Deze groepsruimte is van Skar.

De groepen Ridders en Tvenaars delen twee lokalen met basisschool de Arabesk, gelegen in de Salamander.

BSO Toverburcht heeft twee oudste groepen. Zij maken gebruik van twee groepsruimtes. Deze liggen verspreid van elkaar. Teenz, deelt een lokaal met De Schatgraaf in het noodgebouw bij De Salamander. Tevens delen we nog een lokaal in dit gebouw, het wordt als extra activiteiten lokaal gebruikt. De groep Draken heeft hun groepsruimte gelegen voor de techniek ruimte en is van Skar.

Indeling van de ruimte

We streven naar een prettige, sfeervolle en rustige uitstraling. Aantrekkelijk en niet te prikkelend. De kleuren zijn bewust gebruikt. En de aankleding van de wanden sluit aan bij de leeftijd van de kinderen. Verder zorgen we voor een goed overzicht en houden we belangrijke looproutes vrij. Zo creëren we een plek waar kinderen, ouders en pedagogisch professionals zich prettig voelen.

De rijke uitdagende omgeving bevat hoeken/plekken die zijn ingericht voor een bepaald spel of activiteit. De plekken zijn afgebakend met bijvoorbeeld kasten, speelschermen, matten of tape. Dat zorgt voor rust en concentratie. Er is ruimte voor rustig en meer actief spel, voor individueel spel en voor kleine of grote groepsactiviteiten. Bij de indeling streven we naar specifieke ruimtes, hoeken of plekken met bijvoorbeeld de volgende functies: beeldende creativiteit (atelier), muziek, dans, drama (theater), ruimtelijk inzicht en techniek, natuurbeleving, gezelschapsspelen, media (computer, games), fantasie en rollenspelen, beweging, sport en spel. Daarmee sluiten we aan op de leeftijd van de kinderen. Ook de toiletruimtes bieden de mate van privacy en zelfstandigheid die bij de leeftijd past.

Inrichting van de hoeken en plekken

We zoeken, soms samen met de kinderen, naar gevarieerde materialen. Alle kinderen kunnen iets van hun niveau vinden en hebben voldoende keuze. Kinderen kunnen naast of met elkaar bezig zijn met voldoende materialen. Het materiaal wordt regelmatig aangevuld en afgewisseld. Verder zijn er in elke groep materialen en illustraties te vinden waarop verschillende culturen en rollen zichtbaar zijn.





Daarnaast liggen er veilige echte materialen die passen bij de leeftijd – bijvoorbeeld een fototoestel – en open materiaal waar kinderen zelf betekenis aan kunnen geven zoals dozen, takken of lege melkpakken. Veilige echte en open materialen bieden extra kansen voor verdiepend spel.

Geordend materiaal

De materialen zijn overzichtelijk geplaatst en zo nodig gelabeld. Die ordening helpt onszelf, maar is ook belangrijk voor het spel of de activiteit van kinderen. Ze kunnen het materiaal vinden en gemakkelijk opbergen. Ook voor ouders kan het handig zijn om overzicht te hebben. Soms bewaren kinderen gemaakte spullen een tijdje, bijvoorbeeld om er de volgende keer mee verder te gaan of om iets tentoon te stellen. We streven ernaar ook daar een plek voor te reserveren.

Buitenruimte

We streven naar een uitnodigende buitenspeelplaats. Buiten hebben kinderen andere spelmogelijkheden en ze doen er belangrijke ervaringen op. Ook buiten is er een zichtbare verdeling van de ruimte. We streven naar een veilige, gevarieerde ondergrond die past bij het spel – bijvoorbeeld gras, steen, zand of een ondergrond met een klein niveauverschil. Ook zorgen we voor gevarieerde buitenmaterialen die gemakkelijk te vinden en op te ruimen zijn. Elke dag willen we graag buiten kunnen zijn.





Met ruimte voor initiatief.

In dit hoofdstuk: vrij spel en uitnodigende activiteiten, eten en drinken, de overgang van school naar bso, vakantieopvang en opvang op schoolvrije dagen.

Vrij spel en uitnodigende activiteiten

De tijd op de bso is ingedeeld in herkenbare periodes met vaste onderdelen. Maar het dagritme is ook flexibel: wat de kinderen doen, staat niet tot in detail vast. Na school hebben ze vooral de ruimte om vrij te spelen. Daarnaast bieden we kinderen gedurende de week gevarieerde en aantrekkelijke activiteiten. Bij het vrij spelen en de activiteiten letten we nadrukkelijk op de eigen initiatieven van kinderen.

Onze globale dagindeling ziet er zo uit:

Als de kinderen uit school komen staat de tafel gedekt en eten we gezamenlijk een cracker/rijstwafel, we drinken water en/of thee. Tijdens dit eet- en drink moment kunnen de kinderen hun verhaal doen. De pedagogisch professionals geven tevens aan welke activiteit op het programma staat voor die dag. Na het eetmoment kiezen de kinderen wat ze willen gaan doen die middag. Rond 16.00/17.30 is er een fruitmoment, even de tijd om uit te rusten van de activiteit.

Eten en drinken

Tijdens de Bso zijn er groepsmomenten waarop de kinderen samen eten en drinken. We zien de eetmomenten als een belangrijke sociale activiteit en vinden sfeer en een gezellige aankleding belangrijk. De pedagogisch professionals laten kinderen kennismaken met een gevarieerd aanbod aan smaken en texturen. We vinden het belangrijk dat kinderen meegenomen worden in het gehele proces van de productie van voeding. Daarom stimuleren we het ondernemen van activiteiten die gerelateerd zijn aan voeding, zoals zelf groente en fruit kweken, samen koken en daarvoor samen boodschappen doen. Samen koken is een mooie manier om kennis te maken met andere voedingsmiddelen, andere culturen en gevarieerde maaltijden. Benieuwd naar ons voedingsbeleid? Dit ligt ter inzage op onze locatie.

De overgang van school naar bso

Elk kind beleeft de overgang van school naar bso anders. Kinderen komen met verschillende behoeften binnen. De een wil graag even rust, de ander leeft zich graag even uit. Pedagogisch professionals hebben oog voor die verschillen en weten wanneer ze een kind met rust moeten laten of juist moeten uitnodigen tot spel.

Gedurende de middag zijn er ook overgangsmomenten van het ene naar het andere onderdeel, bijvoorbeeld tussen vrij spel en een geplande activiteit. Omdat overgangen prikkelrijk kunnen zijn, laten we die momenten soepel verlopen. We hebben gezamenlijke afspraken en gebruiken soms rituelen. Pedagogisch professionals stemmen onderling de overgangen goed af.





Onze dagindeling in de vakantie of tijdens schoolvrije dagen ziet er zo uit:

Op onze locatie vangen wij gedurende schoolvrije dagen: Sportkr8, en vakantie: Rivers, vestiging overstijgend op. Dit doen we in de groepsruimten van BSO Toverburcht in brede school De Salamander, Meikers 3, 6846 HR Arnhem.

Gedurende vakanties:

Ouders worden hierover tijdig geïnformeerd middels het vakantieprogramma. Wanneer vaste gezichten (1 á 2 pedagogisch professionals) van Bso Rivers ingezet kunnen worden in de vakanties, zullen zij meedraaien op de groepen waar op dat moment kinderen van Bso Rivers aanwezig zijn.

Er wordt rekening gehouden met de leeftijd van de kinderen zodat ze op de juiste basisgroep opgevangen worden. De kinderen van Bso Rivers gaan mee in het vakantieprogramma zoals beschreven. Willen kinderen graag bij een jonger/ouder vriendje of vriendinnetje of broer/zus spelen dan is dat mogelijk. We zorgen voor een fijn dagstart en we informeren ouders tijdens het ophaalmoment over de hoe de dag gegaan is. Nieuwe kinderen worden rondgeleid door de medewerkers en/of een bekend maatje van Bso Rivers.

Kinderen leren van elkaar door met elkaar te spelen en kunnen op deze manier van groeps-overstijgende opvang nieuwe vriendjes maken of vriendschappen worden weer opgepakt. Met elkaar, pedagogisch professionals, houden we ieders welbevinden in het oog.

Tijdens een vakantiedag start de dag vanaf half 8. Iedere dag bieden we een activiteit aan die van te voren in een vakantieflyer wordt aangegeven. Gedurende de dag zijn er eet-drink momenten en kunnen ook vrij (buiten) spelen.

We kopen ook activiteiten in van onze activiteitencommissie. Sommige activiteiten zijn buitenshuis georganiseerd. We gaan samen met de kinderen naar de activiteit toe. Hiervoor maken we gebruik van het openbaar vervoer. We zorgen ervoor dat we weer op tijd terug zijn zodat de ouders de kinderen weer op kunnen halen.

Per vakantie communiceren we dit via:

- Memobord/ deur van basisgroep
- Ouderportaal
- Nieuwsbrief

Gedurende studiedagen:

Indien nodig vangen we vestigings-overstijgend op tijdens studiedagen met Bso Sportkr8. Dit doen we in de groepsruimten van BSO Toverburcht. Ouders worden hierover tijdig geïnformeerd. Tijdens de studiedag start de dag vanaf half 9. Net zoals de vakanties zijn er gedurende de dag eet en drink momenten. Om 14.45 gaan de kinderen met hun vaste pedagogisch professional naar BSO Sportkr8.

Voor kinderen kan de opvang op een andere locatie een aangename afwisseling en verrijking zijn. Tegelijkertijd kunnen kinderen het ook spannend vinden om naar een andere locatie te gaan. Daar besteden we tijd en aandacht door:





- Kinderen betrekken in de voorbereiding zoal samen bespreken welke activiteiten op het programma staan in de vakantie
- Kinderen rond te leiden op de nieuwe locatie of te laten rondleiden door kinderen van die locatie
- Met de kinderen te bespreken of zij al kinderen kennen op de andere locatie, vanuit eerdere vakanties, school of vanuit de buurt
- Regels op elkaar afstemmen en te bespreken met de kinderen

Door middel van een planning maken we zichtbaar op welke dagen onze locatie groeps-overstijgend opvangt. Deze planning en inhoudelijke vormgeving wordt tijdig gedeeld met ouders. Pedagogisch professionals die van een andere vestiging me komen worden voorafgaand aan de vestigings-overstijgende opvang op de hoogte gebracht van de belangrijkste kenmerken uit het beleid van de desbetreffende locatie. Het pedagogisch plan en het werkplan rondom veiligheid en gezondheid zijn direct in te zien.





Altijd in dialoog.

In dialoog zijn betekent dat er wederzijds contact is. Oftewel, vertaald naar de dagelijkse praktijk: dat er interactie is tussen pedagogisch professionals en kinderen – en tussen kinderen en volwassenen onderling. De pedagogische wetenschappen onderscheiden zes interactievaardigheden. Onze pedagogisch professionals zetten die vaardigheden dagelijks in, zodat kinderen zich veilig en op hun gemak voelen bij ons.

De zes interactievaardigheden:

- Sensitieve responsiviteit
- Respect voor autonomie
- Structuur bieden en leidinggeven
- Praten en uitleggen
- Ontwikkeling stimuleren
- Begeleiden van onderlinge interacties

Sensitieve responsiviteit

Sensitieve responsiviteit is reageren op wat kinderen willen, denken en voelen – door oog te hebben voor signalen, non-verbaal en verbaal, en door een kind aan te voelen. Het gaat over geborgenheid bieden, een vertrouwensrelatie aangaan en kinderen erbij laten horen in een positieve groepssfeer. Voorbeelden daarvan zijn luisteren, de aai over de bol, het oogcontact, de knipoog, interesse en nieuwsgierig zijn naar het kind. Ook gaat het bij sensitieve responsiviteit over aanmoedigen en bevestigen: kinderen de mogelijkheid geven om nieuwe dingen te ontdekken. Voorbeelden daarvan zijn belangstelling tonen, betrokken zijn bij wat het kind doet, steun bieden bij moeilijke momenten en enthousiasme van het kind delen.

Respect voor autonomie

Respect voor autonomie is kinderen de ruimte geven om zelfstandig te doen wat ze zelfstandig kunnen. Respect voor autonomie is ook: kinderen de kans geven vanuit eigen interesses bezig te zijn en keuzes te maken, zelf te experimenteren en ontdekkingen te doen. Als pedagogisch professionals lokken we ideeën en initiatieven uit, betrekken we kinderen bij het bepalen van regels en afspraken, en hebben we reële verwachtingen. Kinderen voelen het wanneer ze serieus worden genomen. Dan ontwikkelen ze eigenwaarde en kunnen ze zich betrokken voelen bij de groep, het spel en de activiteiten.

Structuur bieden en leidinggeven

Door structuur te bieden, orden je de wereld om kinderen heen. Alle kinderen hebben daar behoefte aan. Structuur geeft ze het houvast dat ze nodig hebben om zelfstandig aan de slag gaan. Voorbeelden daarvan zijn een overzichtelijke speelleeromgeving, een begrijpelijke dagindeling, een beperkt aantal consequente en duidelijke regels die uitgelegd worden aan kinderen, voorspelbaar en duidelijk gedrag





van pedagogisch professionals. Structuur bieden en leidinggeven lijkt het tegenovergestelde van respect voor autonomie, maar ze vullen elkaar aan als ze in evenwicht zijn. Voor elke (leeftijds)groep en voor elk kind ligt dat evenwicht weer anders.

Ongewenst gedrag ombuigen naar gewenst gedrag

Hoe gaan we om met ongewenst gedrag? Kinderen willen zich geaccepteerd voelen zoals ze zijn. Inclusief hun emoties en belevingen, ook op momenten dat ze boos, druk of naar binnen gekeerd zijn. We gaan ervanuit dat het kind met zijn gedrag een bedoeling heeft, ook al is dat gedrag niet altijd effectief of gewenst. Allereerst proberen we daarom de intentie van kinderen te begrijpen. Er zijn veel redenen voor ongewenst gedrag, bijvoorbeeld niet weten dat iets niet mag, van slag zijn door een gebeurtenis, meer uitdaging nodig hebben of temperamentvol zijn. Het gedrag kan ook bij de ontwikkelingsfase horen. Het doel van ombuigen van ongewenst naar gewenst gedrag is dat het kind met (zelf)vertrouwen weer verder kan met het sturen van zijn eigen gedrag. Kinderen voelen zich ook veiliger als ze weten dat er iemand aanwezig is die ingrijpt als het even niet gaat, die ondersteunt of juist begrenst. Iemand bij wie ze kunnen checken of wat ze doen ook kan.

Er zijn veel manieren waarop pedagogisch professionals kunnen reageren op ongewenst gedrag: een non-verbale reactie geven, een grapje maken, kinderen positief herinneren aan een regel, gedrag benoemen dat gewenst is, ik-boodschappen geven over het gedrag van het kind, en soms ook negatief gedrag negeren en positief gedrag juist belonen.

Vijf stappen bij conflictoplossing

Soms hebben kinderen conflicten. Wij zien die als leermomenten voor de (sociale) ontwikkeling. Kinderen leren hun gevoel en mening te laten horen en zien. Ze leren zichzelf en de ander beter te begrijpen en oplossingen te zoeken. Daardoor leren ze sociale en morele regels. Bij een conflict zetten pedagogisch professionals vijf stappen:

1. Bij een probleem of conflict stoppen we, snel maar rustig, het ontoelaatbare gedrag. We benoemen de emoties die kinderen laten zien en geven ze zo nodig een handreiking om hun emoties op een toelaatbare manier te uiten (stoom afblazen/ruimte voor ontlasting zonder dat andere kinderen zich onveilig voelen).
2. We verzamelen informatie over wat er is gebeurd. Daarna checken we of we het goed hebben verwoord of begrepen.
3. We formuleren het probleem opnieuw en vragen naar compromisvoorstellen/oplossingen en kiezen er samen een uit.
4. We letten erop dat de gekozen oplossing naar tevredenheid van alle kinderen is, en we bedenken zo nodig samen hoe we die kunnen uitvoeren.
5. We ronden het gesprek af, blijven ondersteuning geven en kijken of de oplossing voor alle kinderen werkt.





Praten en uitleggen

Bij deze interactievaardigheid gaat het om hoe we aansluiten bij de leeftijd, het ontwikkelingsniveau en de behoefte van kinderen. We geven uitleg in een rustig tempo met een logische opbouw, zodat kinderen de uitleg goed begrijpen.

Praten en uitleggen gaat ook om overleg met de kinderen: op de bso mogen ze al veel meebepalen. We voeren allerlei gesprekken met de kinderen. Kleuters komen bij ons met hun waarom-vragen, feitelijke vragen of filosofische vragen. We genieten van de uitwisseling en van het samen zoeken naar antwoorden. Zesjarige kinderen vertellen al volop en geven hun mening. Oudere kinderen kunnen zich steeds beter concentreren op een onderwerp. Ook hanteren ze de gespreksregels vaak al goed. Ze gaan bijvoorbeeld goed om met beurtwisseling, luisteren, vertellen en focussen.

De onderlinge omgang is gebaseerd op plezier, aandacht, oprechte interesse, begrip, respect en duidelijkheid. We creëren een positieve communicatieve sfeer door regelmatige beurtwisselingen – zowel een-op-een als in groepssituaties. Soms bouwen we gesprekken uit om het denkvermogen van kinderen te prikkelen. In een groepssituatie proberen we iedereen te betrekken bij wat er gebeurt. We letten erop dat alle kinderen aan het woord kunnen komen. Nederlands is de voertaal, maar in sommige werksituaties kan een pedagogisch professional een andere taal gebruiken in het belang van het kind. Soms gebruiken we gebaren, mimiek of beeldmateriaal.

Ontwikkeling stimuleren

De interactievaardigheid 'Ontwikkeling stimuleren' zetten we in tijdens allerlei situaties en activiteiten. Bij de bso zijn kinderen in hun vrije tijd. We bieden kinderen een ontspannen, veelzijdige en uitnodigende opvang. Ze ontwikkelen zich via muziek en toneel, beeldende expressie, boeken en films, techniek en ruimtelijk inzicht, de natuur, sport en bewegen, digitale ervaringen en soms ook huiswerk van school. Bij de bso doen ze in alle ontwikkelingsgebieden ervaringen op, passend bij hun eigen tempo, interesses en mogelijkheden. Dat gaat op een ontspannen manier.

Kinderen zijn van zichzelf nieuwsgierige ontdekkers en onderzoekers, en wij begeleiden ze op hun ontdekkingstocht. We kennen de kinderen en hun interesses en mogelijkheden. Daardoor zien we in allerlei spelsituaties en activiteiten kansen voor begeleiding. Per situatie kiezen we wat we doen: intenties en plannen van kinderen verwoorden of helpen uitvoeren, samen nadenken over nieuwe materialen of nieuwe ideeën bij een vertrouwd spel, open vragen stellen, samen oplossingen zoeken, indrukken verwerken, kinderen bij elkaar betrekken, meespelen, om voorbeelden vragen, voorbeelden geven, instructie geven en nog veel meer. We helpen kinderen ook als ze iets nog niet helemaal alleen kunnen of durven. Kortom: we stimuleren de ontwikkeling op alle mogelijke manieren.

Begeleiden van onderlinge interacties

Met deze interactievaardigheid sluiten we het hoofdstuk af. Als pedagogisch professionals begeleiden we de onderlinge interacties van kinderen en het groepsproces. Dat doen we met begrip, respect, interesse en duidelijkheid. Kinderen leren volop van elkaar, ze vullen elkaar aan en ze hebben plezier in samenzijn en erbij horen. We zetten ons in voor een groepsfeer waarbij ieder kind zichzelf kan zijn en mee kan doen. We praten over diverse onderwerpen en we zijn nieuwsgierig naar verschillende ideeën





en meningen. Verder creëren we gezamenlijkheid door bijvoorbeeld feestjes te vieren, rituelen uit te voeren, (groeps)herinneringen te koesteren met foto's en verhalen, vriendschappen te zien en te waarderen. Zelf laten we goed voorbeeldgedrag zien. Waar het kan, laten we kinderen meedenken en beslissen. Door kinderen vaak te laten werken in kleine groepen (bijvoorbeeld bij activiteiten, eten en drinken), geven we kinderen de kans om elkaar goed te leren kennen.





Overige pedagogische kwaliteitseisen.

In dit hoofdstuk: extra aspecten van het pedagogisch beleid, conform de eisen in de Wet Kinderopvang.

Activiteiten waarbij de basisgroep verlaten wordt

Op onze locatie verlaten de kinderen soms de stamgroep.

Soms kunnen kinderen de basisgroep verlaten voor bepaalde activiteiten of om even in een andere groep of centrale hal te gaan kijken of spelen.

Op onze locatie verlaten de kinderen de basisgroep soms. Bij de volgende (spel)activiteiten verlaten de kinderen de basisgroep: Kinderen mogen bij ons vrij spelen en zelf kiezen welke activiteit ze willen ondernemen.

Bij buiten spelen of als een activiteit die in een andere ruimte wordt aangeboden, verlaten zij de basisgroep. Als de kinderen in de leeftijd tussen 4 en 7 jaar buiten gaan spelen, gaat er altijd een pedagogisch professional mee naar buiten om toezicht te houden, tenzij er andere afspraken gemaakt zijn met de ouders van het betreffende kind.

Voor alle kinderen bieden we op maandag een sportactiviteit in de gymzaal aan. Deze activiteit wordt door een erkend sportinstructeur begeleid. Om de groep niet te groot te maken zijn de leeftijd groepen bij toerbeurt aan de beurt.

Bij de groepen vanaf 7 jaar t/m 8,5/9 jaar bieden we de activiteiten in themaweken aan. Een thema duurt gemiddeld 6 weken. Bij ieder thema komt dezelfde structuur van aanbieden terug. Als kinderen de basisgroep verlaten, dan is dat als volgt geregeld: Kinderen melden altijd bij de pedagogisch professional waar ze gaan spelen. Daarnaast geven de kinderen op een planbord aan in welke ruimte, of bij welke activiteit zij zijn. Wisselen ze van activiteit en/of ruimte dan geven ze dit weer aan op het planbord. Als er kinderen buiten spelen is er altijd een pedagogisch professional die daar toezicht houdt. Gaan de kinderen naar huis? Dan zetten zij hun naamkaart op het planbord bij afwezig.

Bij de leeftijd vanaf 8.5/9 jaar t/m 12 jaar spelen de pedagogisch professionals in op de behoeftes van de kinderen, door geregeld te informeren welke activiteiten hun interesses liggen. Daarop wordt een activiteiten planning gemaakt, voor een periode van 12 weken. Vrij spelen betekent voor buiten: overal spelen op het plein. Indien mogelijk ook in het bosje achter het noodgebouw. Voor binnen: of in de basisgroep of naar de centrale hal. De kinderen geven zelf aan via de kind lijst waar ze zijn, ze strepen hun naam door als ze naar huis gaan.

Extra opvang afnemen





Ouders hebben bij ons **wel** de mogelijkheid voor het afnemen van extra opvang.

Ouders hebben bij ons wel de mogelijkheid om extra opvang af te nemen
Kinderen komen meestal op vaste dagen naar de dagopvang. Dat is belangrijk voor de stabiliteit van de groepen, het veilige en vertrouwde gevoel van de kinderen en daarmee de pedagogische kwaliteit. Soms kan het voorkomen dat ouders extra opvang nodig hebben. Aan extra opvang afnemen zijn spelregels verbonden. Ouders kunnen die regels vinden op de website.

Omgang met de basisgroep bij activiteiten in groepen groter dan 30 kinderen

Wanneer er 30 kinderen of meer deelnemen aan een activiteit binnen bso-groepen , dan volgen wij een werkinstructie op die beschreven staat in ons veiligheid- en gezondheidsbeleid.

Als we uitstapjes maken dan is dat op de volgende manier geregeld: de kinderen en pedagogisch professionals die meegaan bij de uitstapjes dragen allemaal een hesje met het SKAR logo. De pedagogisch professionals hanteren een lijst waarop alle afspraken genoteerd staan waar zij aan moeten denken bij een uitstapje. Deze lijst werken ze stap voor stap af. Ook nemen zij altijd een tas met EHBO spullen en een telefoon mee zodat ze ten alle tijde bereikbaar zijn. Het vervoer doen we via het OV. Een activiteit op loopafstand wordt lopend naar toe gegaan.

Inzet pedagogisch beleidsmedewerker/coach

Volgens de Wet Kinderopvang moet er per locatie vijftig uur per jaar beschikbaar zijn voor pedagogisch beleid en tien uur per fte voor coaching. De pedagogisch beleidsuren zijn bestemd voor de totstandkoming en uitvoering van beleidsvoornemens (zie pedagogische kwaliteit, onze focus voor dit jaar). De coachinguren worden ingezet om pedagogisch professionals te coachen bij hun werkzaamheden.

Bovenstaande uren hebben we als volgt verdeeld, waarbij alle medewerkers (inclusief flexmedewerkers en invallers) minimaal eenmaal per jaar coaching ontvangen. De uren zijn vastgesteld op peildatum 1 januari.

Vormgeving pedagogische beleidsvoornemens	Pedagogisch coach 50 uur
Vormgeving coaching van medewerkers	Pedagogisch coach 50 uur

Coaches verdelen hun uren over bijvoorbeeld werkoverleg, kind-besprekingen, inspiratiebijeenkomsten, samen formuleren van pedagogische doelen, evaluatie van pedagogische doelen en coaching on the job met teams. Coaches en managers streven gezamenlijk naar een zo efficiënt mogelijke inzet.





Bijlage 1.

De ontwikkelingsgebieden op een rij

Alle ontwikkelingsgebieden hangen met elkaar samen en zijn even belangrijk. Bij Wij zijn JONG willen we kinderen brede ervaringen op laten doen, zodat ze zich kunnen ontwikkelen tot creatieve denkers en doeners. Die ontwikkeling is voortdurend aan de gang. En alle stappen die de kinderen zetten, doen ertoe voor ons. Lees de voorbeelden per ontwikkelingsgebied en zie de kinderen groeien – van 0 tot en met 12 jaar en ouder.

De acht ontwikkelingsgebieden:

1. **De sociale en emotionele ontwikkeling.** Van goed in je vel zitten, je veilig voelen en welbevinden naar vertrouwen hebben in jezelf en anderen, samenzijn, samen spelen, belangstelling hebben voor elkaar, samen genieten, samen delen, keuzes maken, plannetjes maken en terugkijken, troosten en getroost worden, samen vieren, samen regels maken, afspraken nakomen, onenigheid oplossen, opkomen voor jezelf en de ander, je identiteit vormen door vergelijking, verantwoordelijkheid voor elkaar dragen, participeren, anderen accepteren en met anderen omgaan, competitie, genieten van elkaar, samenwerken, etc.
2. **De motorische ontwikkeling.** De grote en de kleine motoriek. Van het pakken van je voetje naar om kunnen draaien, kruipen, lopen, balanceren, de bal rollen, strepen zetten met de kwast, een autootje laten rijden, een trein vastmaken, lopen over een streep, fietsen, dansen, schrijven, fluiten, voetballen, turnen, bouwen met fijne materialen, etc.
3. **Taal en communicatie/taalvaardigheid.** Van horen, huilen, kijken en brabbelen, naar luisteren, praten, een gesprek voeren, rijmen, lezen, schrijven, gedichtjes maken, verhalen bedenken en informatie tot je nemen.
Taal is een middel om uit te drukken en met anderen te delen wat je ervaart, voelt, denkt of wilt. Taal omvat spraak, dus het beheersen van klanken. Bij passieve taal gaat het om het vlot verstaan van dialogen, opdrachten, liedjes, verhalen, toneelstukjes en filmpjes.
4. **Rekenprikkel.** Van 'daar pas ik wel tussen' naar meten van de hoogte, breedte en diepte. Van rekening houden met één eigenschap tegelijk naar rekening houden met meer eigenschappen. Van willekeurig tellen van de getallen 1, 2, 7, 5, 10 naar het uitrekenen van $4 \times 12 = 48$. Van drie blokken op elkaar zetten naar werken vanuit een bouwtekening tot er een kasteel staat. Van verschil voelen tussen zacht, hard, nat, droog, licht en zwaar naar onderscheid maken tussen kleuren, vormen, structuren, hoeveelheden, etc.
5. **Muzikale en beeldende expressie.** Van geluiden horen, muziek luisteren, beelden en bewegingen zien en maken naar zingen, dansen, tekenen, schilderen, kleien, kleuren, structuren zien, composities maken, etc.





6. **Morele ontwikkeling en begrijpen van de sociale wereld.** Van voelen dat we van je houden en dat je erbij hoort naar voelen en weten dat je wordt gewaardeerd, nadenken over wat wel en niet mag en waarom, nadenken over wat een 'goed' mens is, nadenken over de verschillen tussen mensen, respecteren van anderen, etc.
7. **Verstandelijke ontwikkeling/denkontwikkeling.** Van doen, ervaren en ontdekken naar steeds meer concrete kennis van de mens en de wereld om je heen, abstracte begrippen, filosofische wijsheden, begrijpen van de fysische wereld – van zandkorrel tot sterrenstelsel – en de levende natuur, begrijpen hoe voorwerpen zich gedragen in allerlei situaties en combinaties met elkaar (bijvoorbeeld het effect van water op papier), de effecten van handelingen op objecten kunnen voorspellen (bijvoorbeeld hoe de bal gaat rollen), vertrouwd raken met allerlei technische en digitale middelen en toepassingen, etc.
8. **Zelfsturing en ondernemingszin.** Van willekeurig exploreren naar bewust voor je spel kiezen. Van weten wat je wilt naar initiatief nemen en stappen zetten om je doel te bereiken. Van met wilskracht iets oppakken, doelen stellen en keuzes maken naar scenario's voor acties verzinnen, afstand kunnen nemen en leren uit ervaring. Van leren omgaan met moeilijkheden en obstakels naar problemen oplossen.





Bijlage 2.

Activiteiten domeinen

Binnen Wij Zijn JONG werken we met verschillende domeinen om ervoor te zorgen dat er een gevarieerd en afwisselen activiteiten aanbod is. Een kind ontwikkelt zich op diverse gebieden. Door het gebruik van verschillende domeinen kunnen wij activiteiten aanbieden die alle ontwikkelgebieden van kinderen aanraken. Hierdoor kunnen wij de ontwikkeling van kinderen optimaal stimuleren. Dit doen we samen, in een rijke en uitdagende omgeving, met ruimte voor eigen initiatief en altijd in dialoog. Daarnaast verhogen activiteiten de betrokkenheid en het welbevinden van kinderen. Om een gevarieerd keuze-aanbod te organiseren voor kinderen, maken we gebruik van zes domeinen.



Beleef

Buitenspelen is voor kinderen een kans om de omgeving te verkennen en avonturen te beleven. Het kind kan zijn fysieke grenzen testen, zich uiten, zijn zelfvertrouwen opbouwen en in de natuur spelen. Als kinderen buiten zijn, hebben ze meer ruimte en vrijheid voor grotere bewegingen zoals rennen, springen en gooien. Dergelijke lichamelijke activiteiten zijn goed voor de gezondheid, conditie en lichamelijke ontwikkeling van kinderen.



Beweeg

Voldoende bewegen is essentieel voor een gezond leven. Plezier beleven aan bewegen is het allerbelangrijkste voor het jonge kind. We proberen dit zo laagdrempelig mogelijk aan te bieden in ons dagelijkse programma. Regelmatig bewegen is namelijk belangrijk voor de gezondheid en goede ontwikkeling van kinderen.



Ontmoet

Wie ben jij? Wat kan ik van jou leren? Wij stimuleren kinderen om anderen te ontmoeten. Zich met hen te verbinden, krachten te bundelen; binnen en buiten hun groep. Want door andere mensen te ontmoeten en samen te vieren, ontdek je beter wie je zelf bent en wat jouw plekje op de wereld is. Zo kun je in de toekomst met zelfvertrouwen de keuzes maken die horen bij het leven.



Click

De ontwikkeling op het digitale vlak gaat enorm snel en overal kom je in aanraking met media. Door samen digitale spellen te spelen, ontwikkelen kinderen hun sociale en communicatievaardigheden. Ze leren samenwerken, kritisch denken en problemen oplossen.





Experimenteer

Spelenderwijs ontdekken kinderen hun technische vaardigheden. We stimuleren en moedigen de onderzoekende en ontwerpende houding van kinderen aan. Kinderen gaan zo creatief denken en innoveren, vernieuwende oplossingen verzinnen, kansen zien en originele ideeën bedenken.



Maak

Kunst, theater en muziek zijn creatieve uitdrukkingen van ervaringen, emoties en andere kwaliteiten. Via dit domein laten we kinderen kennismaken met deze verschillende disciplines. Dit draagt bij aan de ontwikkeling van creativiteit en expressie bij kinderen.





Bijlage 3.

Overzicht formulieren pedagogisch werkplan

De ingevulde formulieren uit deze bijlage zijn een integraal onderdeel van dit pedagogisch werkplan.

- Formulier overzicht professionals in opleiding, stagiairs en vrijwilligers
- Formulier Mentorschap (of digitaal via Konnect)
- Formulier beschrijving rollen pedagogisch beleidsadviseur, beleidsmedewerker en pedagogisch coach
- Formulier overzicht jaarlijkse coaching en opleiding
- Formulier adviesaanvraag OC pedagogisch werkplan





Bijlage 4.

Begrippenlijst

Bso

Buitenschoolse opvang. Zowel de voorschoolse opvang als de naschoolse opvang.

LRK-nummer

Unieke registratienummer voor iedere kinderopvanglocatie. Dit nummer is opgenomen in het Landelijke Register Kinderopvang.

Beroepskracht-kindratio (BKR)

De verhouding tussen het aantal beroepskrachten en het aantal kinderen in de groep.





Bijlage 5.

Gebruikte literatuur

Boonstra, M. & IJ. Jepma (2016). *Lerenderwijs. Samenwerken aan pedagogische kwaliteit in de kinderopvang*, Springer Media B.V.

Fukkink, R., redactie (2017). *Pedagogisch curriculum voor het jonge kind in de kinderopvang*. BKK. Bohn Stafleu van Loghum, Houten.

GGD GHOR Nederland & Nederlands Jeugdinstituut (NJI), *Veldinstrument observatie pedagogische praktijk kindercentra en peuterspeelzalen december, 2014* Utrecht.

Hoex, J., (2010). *Een solide basis voor positief jeugdbeleid*. Nederlands Jeugdinstituut.

ISSA, VBJK, Mutant (2016) *Europees kader voor kwaliteit (*Nederlandse samenvatting)* - European Quality Framework ECEC/ EQF.

Keulen, van, A., Leseman, P., Wanningen, K. & Kool, C. (2015). *Kwaliteitskader voor educatie van het jonge kind*. Nuvoorlater.nl

Keulen, A. van & E. Singer (2012), *Samen verschillend. Pedagogisch kader diversiteit in kindercentra 0-13 jaar*. Reed Business, Amsterdam.

Laevers, F., Silkens, K., & Declercq, B. (2020). *Ervaringsgericht werken in de voorschoolse kinderopvang*. Lannoo.

Laevers, F., Buyse, E., Daems, M. Declercq, B. (2016). *Welbevinden en Betrokkenheid als toetsstenen voor kwaliteit in de kinderopvang* (Uitgave kennisdossier kinderopvang BKK). Utrecht: BKK.

Landelijk Pedagogenplatform Kindercentra (2017). *Bouwstenen voor een pedagogisch kwaliteitskader Kinderopvang*.

Leseman, P., Veen, A. redactie (2016). *Ontwikkeling van kinderen en relatie met kwaliteit voorschoolse instellingen. Resultaten uit het pre-COOL cohortonderzoek*. Kohnstamm Instituut.

Nederlands Consortium Kinderopvang Onderzoek. (2009). *De NCKO kwaliteitsmonitor*. SWP.

Nederlands Consortium Kinderopvang Onderzoek. (2012). *De kwaliteitsmonitor BSO*. SWP Amsterdam.

Riksen -Walraven, M. (2000). *Tijd voor kwaliteit in de kinderopvang*. Vossiuspers AUP, Amsterdam.

Schreuder, L., M. Boogaard, R. Fukkink & J. Hoex (2011), *Pedagogisch kader kindercentra 4-13 jaar*. Reed Business, Amsterdam.

Singer, E., & De Haan, D. (2021)). *Speels, liefdevol en vakkundig*. SWP.

Singer, E. & L. Kleerekoper (2009), *Pedagogisch kader kindercentra 0-4 jaar*. Elsevier gezondheidszorg, Maarssen.





Singer, E., Van Keulen, A., Saiz, A. B., & Roetman, A. (2012). *Samen verschillend*. Reed Business Education.

Strik, A., Schoemaker, J., (2018) *Interactievaardigheden. Een kindvriendelijke benadering*. Bon Stafleu van Loghum, Houten.

